

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za arheologiju

Ivana Lučića 3

Paula Behin

Rimski trijumf na rimskom novcu

Magistarski rad

Mentor:

dr. sc. Ana Pavlović, doc.

Zagreb, srpanj 2019.

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Rimski trijumf	4
2. 1. Ime	4
2. 2. Porijeklo trijumfa	4
2. 2. 1. Etruščani i trijumf.....	5
2. 3. Trijumfalna procesija	6
2. 3. 1. Pravila trijumfalne procesije	11
2. 3. 2. Put trijumfalne procesije	11
2. 4. Trijumfator	13
2. 4. 1. Cezar kao trijumfator.....	14
2. 5. Vrste trijumfa	17
2. 6. Trijumf, slavljenje rimske vojske	19
3. Prikaz trijumfa na rimskom novcu	20
3. 1. Prikaz trijumfa na republikanskom novcu.....	20
3. 2. Prikaz trijumfa na carskom novcu.....	25
4. Natpis „CAPTA“ na rimskom novcu	35
5. Prikaz rimskog tropeja na novcu	38
6. Zaključak	41
7. Popis slika	42
8. Popis kratica	48
9. Popis antičkih izvora	48
10. Popis literature.....	48
11. Elektronički izvori.....	50
12. Sadržaj	50
13. Abstract	50

1. Uvod

Cilj ovog magistarskog rada je objasniti pojam i značenje rimskog trijumfa u Rimskoj Republici i Carstvu te prikazati primjere rimskog trijumfa na rimskom novcu. Temeljna literatura za prvi, tj. teorijski dio magistarskog rada je knjiga *Triumphus. An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph* autora H. S. Versnela. U ovoj knjizi rimski trijumf je opisan od njegova porijekla do razvitka te samog značenja trijumfa kao ceremonije za rimski svijet. O rimskom trijumfu pisali su i A. D. Lunsford C. Hjort Lange, F. Juliaan Vervaeet, R. Payne čija su djela citirana u ovom radu. Drugi dio magistarskog rada temeljen je na skupnoj online zbirci rimskog novca, „Online Coins of the Roman Empire (OCRE) i Coinage of the Roman Republic Online (CRRO).

Rimski trijumf bio je vrlo značajna ceremonija. Za rimskog vojskovođu to je bila najveća počast koju je mogao dobiti u rimskom svijetu. Trijumfatori su i prije trijumfa morali imati visoki status u društvu, odnosno morali su biti senatorskog staleža, kako bi se mogli kandidirati za takvu počast. U Carstvu su najčešće trijumfatori bili sami carevi. Trijumf je bio veliki događaj, ne samo za trijumfatora i njegovu obitelj i vojsku, već i za građane Rima. Senat se pobrinuo da za građane Rima taj dan bude raskošan i da su ponosni što imaju čast prisustvovati ovakvom događaju.

Ceremonija bi započinjala izvan granica grada Rima jer trijumfator nije smjeo preći *pomerium*, svetu granicu, prije početka trijumfalnog slavlja. Procesija sa trubačima, senatorima, trijumfatorom i njegovom vojskom, tropejima i u ratu osvojenim blagom, prolazila je ulicama grada Rima i oduševljavala narod. Za potrebe građana bile su postavljene posebne tribine diljem grada, skupno se pratila ceremonija i iskazivala čast trijumfatoru i bogu Jupiteru. Jupiteru se, slavljenjem trijumfa, odavala čast te zahvalnost na božanskoj naklonosti iskazanoj u ratnoj opasnosti. Trijumfalna ceremonija završavala je trijumfatorovim žrtvovanjem bika ispred Jupiterova hrama na Kapitoliju. Senat bi nakon toga počastio sve sudionike i posjetitelje trijumfa velikom gozdom.

Trijumfatori su često gradili hramove, trijumfalne lukove, a isto tako stavljali su svoj lik s trijumfalnim počastima na novac. Rimaska Republika zahvaćala je veliki prostor, Carstvo još veći. U rimskom je svijetu novac bio idealno propagandno sredstvo i pogodan medij za prenošenje važnih događaja. Novac je, zahvaljujući razvijenoj trgovini, putovao u sve dijelove Carstva, čak i one najdalje te je tako bio najbolji pokazatelj o novostima u Rimu.

2. Rimski trijumf

Rimski trijumf bila je najveća počast dodjeljivana najboljim vojskovođama Rimske Republike i Carstva. Pobjeda dosljedna trijumfa morala je uključivati osvajanje novog teritorija te donošenje suparničkoga blaga i robova u Rim. Trijumf je značio i veliku povorku u čast vojskovođe.¹ Prema kršćanskom teologu i povjesničaru Pavlu Oroziju (Orosius VII. 9.), u periodu od osnutka Rima do kraja vladavine cara Vespazijana održalo se oko 320 trijumfa. Također, ukupan broj zapisa trijumfa iznosi oko 350. Samuel Pitik (Pitiscus, *Lexic. Antiq. s. v. Triumphus*) nam donosi podatak kako je broj trijumfa od Vespazijana do Belizara trideset. Posljednji rimski trijumf slavio je Flavije Belizar, koji je ušao u Carigrad u kvadrizi, nakon ponovnog osvajanja Afrike od Vandala. Trijumf je ceremonija, u kojoj se, za razliku od drugih događaja u Rimu, čovjek skoro u potpunosti poistovjećuje s bogom. Trijumfator u Rimu, na neki način, ima status božanstva.²

2. 1. Ime

Triumphus, triumphi, m., je imenica koja u latinskom jeziku poziva na slavlje i pobjedu. Grčka riječ *trihambus* (*θρίαμβος*) povezuje se sa bogom Dionizom, kojem je ta riječ bila epitet i koja se izgovarala u Dionizijevim procesijama. Riječ *triumphus* u latinskom jeziku vjerojatno je došla iz Grčke preko Etruščana, a time i ceremonija trijumfa koju su Rimljani kasnije prilagodili svojim potrebama.³

2. 2. Porijeklo trijumfa

Trijumf je postajao i prije Rima, međutim, radilo se o jednostavnim procesijama u kojima je sudjelovao vojskovođa sa svojom vojskom, sviračima i publikom. Reljef nađen u palači Sanheriba u Ninivi, glavnom gradu drevne Asirije, prikazuje povratak asirskih vojnika koji su vodili ratne zarobljenike te njihove žene i djecu. Elemente trijumfa vidimo i u tekstovima asirskog kralja Asarhadona (681.-669. pr. Kr.) koji je napisao: "Objesio sam Sanduarija i Abdilkute da pokažem ljudima kakva je moć Ašura i tako sam paradirao glavnom ulicom Ninive, dok su pjevači svirali na njihovim harfama." Asirski trijumfi nam ne govore o redosljedu procesije. Prvi zabilježeni tijek trijumfalne povorke daje Ksenofont (*Xen. Cyr.VIII*

¹ S. W. Stevenson, *A dictionary of Roman coins*, London, 1889, 813. Dalje u bilješkama: Stevenson, 1889.

²H. S. Versnel, *Triumphus. An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph*, Leiden, 1970, 1. Dalje u bilješkama: Versnel, 1970.

³G. Wissowa at all., *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, 1939, 493. Dalje u bilješkama: Wissowa at all, 1939.

III.), koji je opisao pobjedu Kira Velikog nakon zauzimanja Babilona: „izgleda da je Kir bio duboko impresioniran babilonskim luksuzom. Obukao je svoje službenike u purpurnu i grimiznu odjeću.“⁴

Prema babilonskom običaju, trijumfatori su stavljali boju na lice i mast u oči kako bi ih bolje istakli. Procesija koja bi započela na vratima palače bila je najveći događaj koji su Perzijanci ikada vidjeli. Prvo su dolazili žrtveni bikovi, a zatim i sveti bijeli konji. Dalje su išla dvojica kola ukrašena cvijećem, jedna posvećena Ahura Mazdi, a druga Suncu. Zatim su išla tri kola čiji su konji nosili grimiznu opremu. Nakon toga išli su svećenici koji su nosili sveti plamen. Konačno je došao Kir u svojoj kočiji, u ljubičastoj tunici. Prema Bikovi i sveti bijeli konji javno su žrtvovani, a kasnije je mjesto žrtvovanja pretvoreno u stadion, za natjecanje i utrke vojnika⁵ Rimska trijumfalna procesija imala je sličnosti sa Kirovim pobjedničkim slavljem. Atenjani su se radovali životu, a Panatenajska povorka je bila njihov najviši oblik slavljenja života, povorka je bila isključivo ritualnog karaktera.⁶

2. 2. 1. Etruščani i trijumf

Rimljani su u početku bila mala zajednica sa nastambama na rijeci Tiber. Svoju su kulturu jednim dijelom zasnovali na grčkim i etruščanskim idejama i običajima. Od Etruščana su preuzeli brojeve, dio religije, kalendar, blagdane, arhitekturu hramova i gradova. Nekoliko bitnih elemenata rimskog trijumfa možemo povezati sa etruščanskim. Imenica trijumf u latinski jezik vjerojatno je došla iz etruščanskog jezika. Odjeća rimskog trijumfatora poput *toga purpurea* i *tunica palmata*, trijumfalna kočija, ideja ceremonije i procesije najvjerojatnije su preuzete iz etruščanskog trijumfa.⁷

Kada bi se *lucumenes*, etruščanski kraljevi, pojavili u javnosti i slavili pobjedu nad neprijateljem, vozili su se u pozlaćenim kolima koja su vukla četiri konja. Ispred njih su u povorci išli liktori koji su nosili *fasces*, svežanj sa dvostranom sjekirom koji je bio drevni simbol moći. Nosili su teške zlatne krune i zlatne oklope, a na vratu su nosili *bullae aureae*, zlatne kugle koje su također bile simbol moći i snage. Trubači su najavljivali procesiju, vrhovni svećenici su izlazili iz svojih kola, a za njih su bile pripremljene stolice od bjelokosti. Na procesiji su sudjelovali i časnici u togi sa ljubičastim prugama. Orao je bio simbol

⁴R. Payne, *The roman triumph*, London, 1963, 13. Dalje u bilješkama, Payne, 1963.

⁵Ibid, 14.

⁶Ibid, 17.

⁷ Larissa Bonfante Warren, Roman Triumphs and Etruscan Kings: The Changing Face of the Triumph, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 60, 1970, 49-66, 57.

etruščanske vojske, a pobjednička procesija uključivala je igre i natjecanja, od kojih nam detalji nisu poznati.⁸

Rimljani su preuzeli od Etruščana ideju trijumfa: *fasces*, državne haljine, službene stolice, prstenje, konjske haljine, vojne ogrtače, ljubičaste toge, pozlaćenu kočiju koju su vukla četiri konja, haljine i tunike ukrašene palmama, trubače koji su predvodili procesiju. S vremenom, Rimljani su nadodali elemente trijumfa te ga učinili najvećom vojnom proslavom u rimskom svijetu.⁹

Trijumf je u Rimu bio poznat od samih početaka osnutka grada. Plutarh (*Plut. Vit. Rom. XVI*) nam govori kako je „Romul slavio prvi trijumf kada je marširao prema Kapitoliju s plijenom koji je osvojio u bitci.“

2. 3. Trijumfalna procesija

Trijumfator je trebao dozvolu Senata za održavanje ceremonije. Pravilo je bilo da ako netko želi biti trijumfator ne smije ući u grad Rim prije trijumfa. Da se taj zakon strogo poštovao vidimo kod Cezarovog trijumfa kada je bio strogo prisiljen donijeti odluku o tome hoće li biti konzul ili trijumfator. Naime, nakon povratka iz Španjolske 60. pr. Kr., Cezar je zatražio od Senata trijumf za osvajanja u Hispaniji, međutim, Cezar je također htio postati konzul naredne godine. Da bi se kandidirao za konzula Cezar je morao osobno predati svoju kandidaturu u gradu Rimu. Ako bi Cezar ušao u grad prije i prešao *pomerium*, svetu granicu grada Rima, automatski bi izgubio pravo na trijumf. Plutarh piše (*Plut. Vit. Caes. XIII. I*) “zakon je glasio da oni koji su željeli čast trijumfa moraju čekati izvan zidina, dok su kandidati za konzulat morali biti prisutni u gradu osobno.“ Cezar se odlučio za kandidaturu konzula tako da te godine nije slavio trijumf.¹⁰

Da bi razgovarao s kandidatom za trijumf senat je morao izaći iz grada. Senat se najčešće sastajao sa kandidatom u hramu božice Belone, božice rata.¹¹ Na dan povorke, trijumfator je, kako bi se poistovjetio s bogom Jupiterom, na lice stavljao crvenu boju, oblačio *togam pictam i tunicam palmatam*, odnosno togu i tuniku ljubičaste boje.¹² Skupni naziv za spomenutu togu i tuniku je *ornatus Iovis*. Dakle, trijumfalna odjeća bila je purpurne boje,

⁸Versnel, 1970, 302.

⁹Ibid, 22.

¹⁰S. Midford, R. Evans, *Caesar's Triumphus over Gaul and Rome*, Melbourne, 2017, 48-49. Dalje u bilješkama: Midford, Evans, 2017.

¹¹Ibid, 238.

¹²J. C. Edmondson, A. Keith, *Roman Dress and the Fabrics of Roman Culture*, London, 2008, 219. Dalje u bilješkama: Edmondson, A. Keith, 2008.

bogato ukrašena zlatnim vezom. Izvorno je toga bila isključivo purpurne boje bez veza i zvala se *toga purpurea*. Po toj odjeći trijumfator se naziva još i *aureus* ili *purpureus*, jer su zlato i purpur osnovna obilježja njegovog kostima. Trijumfalna toga nazivala se i *palmata* jer je na sebi imala uzorke palminog lista.¹³

Purpurna odjeća možda je izvorno imala i apotropejsko značenje, no od samog je početka imala karakter raskošnog i veličanstvenog odjevnog predmeta. Trijumfator je na glavi nosio lovorov vijenac koji se u rimskom svijetu povezuje s velikim pobjedama. Dok se pod *corona triumphalis* u pravilu podrazumijeva lovorov vijenac, *corona laurea* bila je teška zlatna kruna, koju je rob stojeći iza trijumfatora držao iznad njegove glave, i koja se, prema Kasiju Dionu (*Cass. Dio LI. XX, II*), naziva „*corona etrusca*.“ Kruna se opisuje kao zlatni vijenac, točnije kao vijenac od zlata i dragog kamenja ili vijenac od dragog kamenja ukrašen zlatnim listovima žira i zlatnim trakama. Od cara Augusta nadalje lovor za vijenac uzimao se iz vrta Livijine vile, *Villa ad Gallinas*. Nakon ceremonije lovor se ponovno zasadio ili odmah zamijenio za novi. Rimljani su vjerovali kako su pobjednička vojska, a posebno sam vojskovođa, u danima časti, izlagani demonima, koji čekaju u zasjedi kako bi zaskočili sada uzvišene ljude. Upravo zato trijumfator se morao zaštititi raznim amuletima na svojim kolima i tijelu. Nadalje, kada je trijumfator prolazio kroz ulice Rima i slavio pobjedu iza njega je stajao rob koji ga je podsjećao na to da je i dalje samo čovjek, poput i omalovažavajućih pjesama vojnika koje su bile u službi obrane od demonskih sila. Prema Pliniju (*Plin. H.N. XXXIII, XI*) „rob je na sebi imao željezni prsten koji je služio kao prenositelj magičnih i zaštitničkih moći protiv demona. Željezne narukvice također su se koristile u tu svrhu.“¹⁴

Nejasno je značenje crvene boje, koju je trijumfator sebi mazao po licu, a ista se boja stavljala i na kip Jupitera Kapitolijskog. Pretpostavlja se kako je za trijumfatora boja predstavljala religijsku ulogu kao Jupiterov znak, a manje za zaštitu od demona.¹⁵ Publika se skupljala duž cijelog puta, a gradile su se trijumfalne tribine na Forumu i ostatku grada. Narodni tribuni gledali su trijumf sjedeći na svojim klupama. U cijelom gradu vladalo je svečano raspoloženje, hramovi su bili ukrašeni i otvoreni, prinosile su se žrtve. Oni koji su prolazili u povorci bili su darivani cvijećem, klicalo im se i pljeskalo te se izvikivalo „*io triumphe*.“ Vojnici su bili okićeni vijencima, a oni zaduženi za svrhu procesije, koji izvorno nisu bili dio ratnog pohoda, nosili vijence od maslinovog lišća. Dio povorke marširao je

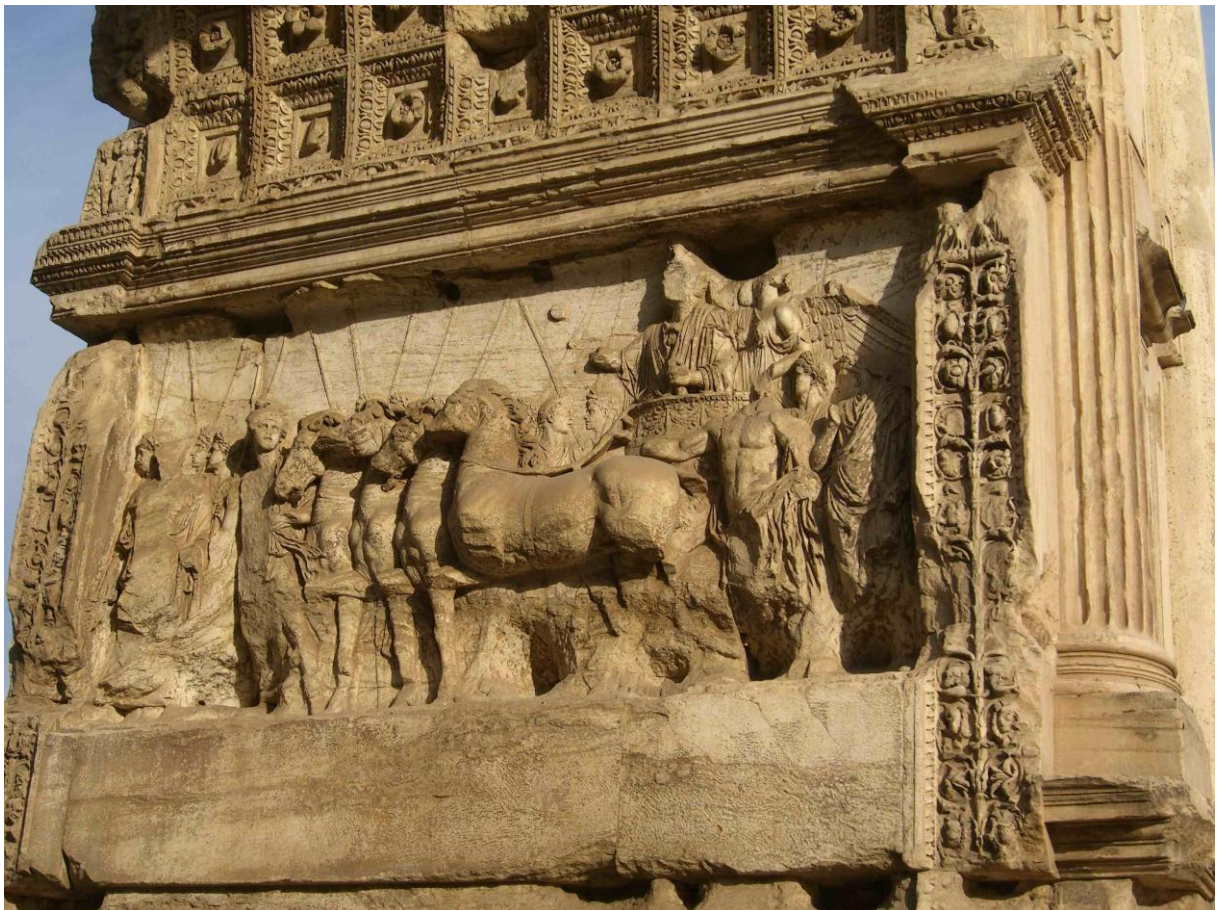
¹³Wissowa at all, 1939, 505.

¹⁴Ibid, 506.

¹⁵Versnel, 1970, 78.

ispred trijumfatora na kolima i bio zadužen za pokazivanje ratnog plijena poput oružja, zlata, srebra i različitih rekvizita.¹⁶

Nosile su se i ilustracije bitki, različite slike neprijateljskih zapovjednika i ploča s imenom pobijeđenih vojski i gradova ili borbenih izvještaja. Na jednoj takvoj ploči Cezar je kod svog pontskog trijumfa, ispisao čuvene riječi „*veni, vidi, vici*.“ Razni svirači su predvodili i pratili cijelu procesiju. Također, prije kola trijumfatora hodali su taoci i zarobljenici neprijateljske vojske okovani lancima. Središnji dio procesije sačinjavala su kola trijumfatora sa svojom pratnjom. Kola su bila visoka, nalik tornju, ukrašena zlatom, slonovom kosti, dragim kamenjima, lovorom i okićena raznim ukrasima. Kvadrigu su vukla četiri konja (Sl. 1.), a uzde su bile pozlaćene. Bilo je uobičajno da kvadrigu predvode bijeli konji.¹⁷

Sl. 1. Prikaz trijumfatora na kvadrizi s Titovog slavoluka.

¹⁶Wissowa at all, 1939, 502.

¹⁷Ibid, 503.

Imamo i primjere trijumfa Aleksandra Severa, Gordijana III., a možda i Dioklecijana, sa kvadrigom koju su vukli slonovi, a Aurelijan je u svoja kola navodno zapregnuo četiri jelena.¹⁸ Na kvadrizi sa trijumfatorom nekada su bila prisutna i njegova manja djeca, a povremeno i mlađi rođaci. Ponekad je u pratnji jahao i otac trijumfatora, ako nije ostao kao gledatelj u publici. Cijelu procesiju predvodio je Senat.¹⁹ Kraj procesije činili su vojnici, postavljeni prema vojnom redu sa svojim oružjem i vojnim odlikovanjima te okićeni lovorovim vijencima.²⁰

Kada je procesija sa Foruma skretala na Kapitolij, zarobljenici su odvedeni u *Carcere Mamertino*, rimski zatvor, i po strogom običaju tamo bivali ubijeni, izvorno sa sjekirom, a kasnije zadavljeni. Slavlja na Kapitoliju počela su tek onoga trenutka kada bi stigla obavijest da su smaknuća izvršena. Krajnji cilj trijumfa i završna predstava svetog događaja bio je posjet hramu Jupitera. Kao kod svake trijumfalne pobjede lovor sa *fasces* bio je stavljen ispred Jupiterova kipa u hramu Jupitera Statora na Kapitoliju (Sl. 2.).

¹⁸Ibid, 504.

¹⁹Ibid, 508.

²⁰Versnel, 1970, 57.

Sl. 2. Rekonstrukcija Jupiterovog hrama na Kapitoliju.

Trijumfator je nosio i žezlo, koje se od 1. st. polagalo u hramu Marsa Ultora. Prinosom žrtvi i molitvom zahvale Jupiteru procesija bi završila. Slijedila je svečana gozba na koju bi Senat na Kapitoliju pozvao sve vojnike i narod.²¹

Točan poredak sudionika procesije izgledao je ovako: 1. Senat. 2. Trubači. 3. Kolica natovarena ratnim plijenom, uglavnom golemim količinama zlata i srebra. 4. Ostatak glazbenika. 5. Životinje poput svinje, ovce i bika za žrtvu. 6. Slonovi i rijetke životinje iz egzotičnih krajeva osvojenih zemalja. 7. Oružje i inisignije vođa osvojenih neprijatelja. 8. Zarobljeni neprijateljski vođe, sa svojom rodbinom i drugim zarobljenicima. 9. *Fasces* pobjedničke vojske prekriveni lovorom. 10. Sam trijumfator, u trijumfalnim kolima koja su vukla četiri konja. Trijumfator je bio odjeven u ljubičastu odoru sa zlatnim vezovima u desnoj ruci, držao je lovorovu granu, u lijevoj žezlo, dok je na glavi nosio lovorov vijenac. 11. Odrasli sinovi i vojskovođe trijumfatora. 12. Pješaštvo s kopljima koja su bila ukrašena lovorom.

²¹Wissowa at all, 1939, 510.

2. 3. 1. Pravila trijumfalne procesije

U brojnim rimskim bitkama i ratovima kada su rimski generali sa svojom vojskom pobjeđivali, cilj je uvijek bio doći i do trijumfa. Velik broj legionara nikada nije vidio Rim tako da je trijumf njihovog generala bio dobar put da dođu u slavni grad. Postojala su stroga pravila za dopuštenje trijumfa. Najvažnija pravila izdvojio je Phillip Matyszak u svojoj knjizi *Legionary, The Roman soldier's manual*: „1. Najmanje 5,000 neprijateljskih boraca moralo je stradati u bitci, 2. bitka mora završiti započeti vojni pohod 3. vojni pohod mora proširiti teritorij rimskog carstva.²²

2. 3. 2. Put trijumfalne procesije

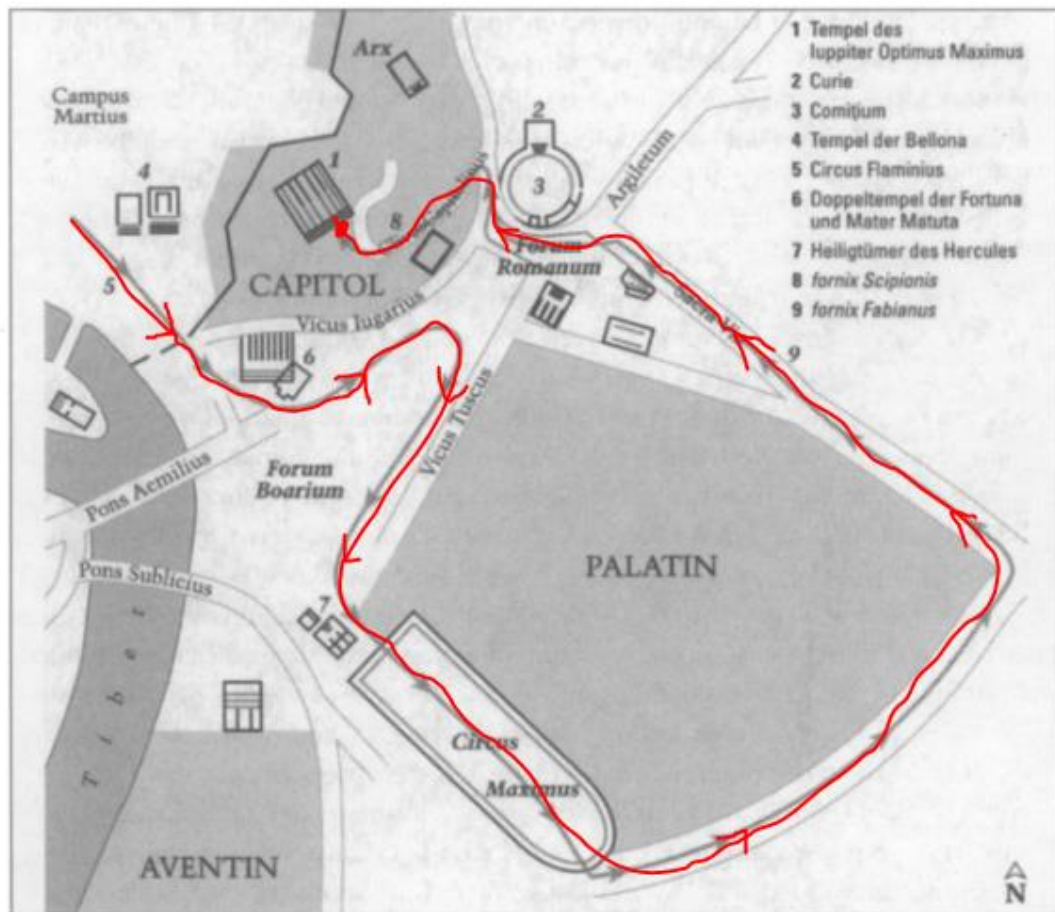
Polazna točka procesije bio je hram božice Belone na Martovom polju (*Campus Martius*). Bilo je i iznimaka, kao na primjer, carevi Vespazijan i Tit koji su prije trijumfa bili smješteni u *villis publicis*.²³ Poseban karakter trijumfa nalazimo u značaju prolaska kroz tzv. trijumfalna vrata, *Porta Triumphalis*, koja su u antici znana kao ritualni prolaz. Prolaskom kroz njih cijela se vojska, prije nego što uđe u grad, oslobađa teške kletve rata. *Porta triumphalis* bila su od velikog značaja svakom vojniku. Vrijedilo je to za prolazak svake vojske, bez obzira je li bila pobjednička ili poražena, bio je to proces pročišćenja od rata. Lovor, koji je vojskovođa nosio u trijumfalnoj povorci, također je prema Rimljanima imao ulogu pročišćenja, a s vremenom je postao simbolom pobjede.²⁴ Dakle, put bi započeo u hramu božice Belone, pa bi se prošlo kroz *Porta Triumphalis*, a kroz grad se dalje išlo do *Circus Flaminius*. Od tamo se dalje kretalo prema *Circus Maximus*, prema rimskom Forumu, išlo se po *Via Sacra* i put je završavao na Kapitoliju u hramu Jupitera Statora gdje se žrtvovao bik u čast Jupiteru (Sl. 3.).²⁵ Na srebrenoj čaši iz Boscorealea imamo prikaz trijumfatora Tiberija u kvadrizi s jedne strane čaše, a na drugoj strani je prikazano kako trijumfator žrtvuje bika u čast Jupitera (Sl. 4.).

²²P. Matyszak, *Legionary, The Roman soldier's manual*, London, 2009, 183. Dalje u bilješkama: Matyszak, 2009.

²³Wissowa at all, 1939, 502.

²⁴Ibid, 496.

²⁵Matyszak, 2009, 185.

Sl. 3. Put trijumfalne povorke oko 150. pr. Kr.

Sl. 4. Srebrena čaša iz Boscorealea.

2. 4. Trijumfator

Izgradnja božanskog hrama bogu Jupiteru na Kapitoliju podudara se s formiranjem Rimske Republike 509. pr. Kr. Trijumfalna procesija bila je zapravo zahvala bogu Jupiteru za njegovu pomoć u vojnom osvajanju. Rimljani su prilikom molitve za zaštitu grada ili odlaska u rat prinostili žrtve bogu Jupiteru. Poveznice između trijumfatora i boga Jupitera vidimo u nekoliko stvari. Trijumfator na dan trijumfa maže lice crvenom bojom. Plinije spominje kako Verije Flak nabraja određene autore, koji su svjedočili festivalima na kojima se bojili lice kipa Jupitera, kao i tijela trijumfatora ((*Plin. H.N. XXXIII, III*)).²⁶ Sljedeći element koji se povezuje s bogom Jupiterom je *scipio eburneus*, štap od slonove kosti koji završava u obliku orla. U mitologiji je orao Jupiterov simbol i atribut.²⁷ Sljedeći simbol je kvadriga. Trijumfalna kvadriga povezuje se s Jupiterovim četveropregom, jednim od njegovih najstarijih atributa koji je, prema Pliniju, došao iz Etrurije: (*Plin. H. N. XXXV, CLVII*): „*Praeterea elaboratam hanc artem Italiae et maxime Etruriae; Vulcam Veis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus Iovis effigiem in Capitolio dicendam; fictilem eum fuisse et ideo miniari solitum; fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus saepe diximus.*“ "Kao dodatak ovim činjenicama, on tvrdi da je umjetnost oblikovanja gline nastala u Italiji, posebice u Etruriji; te da je iz Veja pozvan *Volcanius*, kojemu je Tarkvinije Prisko povjerio izradu statue Jupitera za hram Jupitera

²⁶Ibid, 59.

²⁷Ibid, 60.

Kapitolinskog; Jupiter je bio izrađen od gline, obojan miniumom; kvadriga koja se nalazila na zabatu hrama je također izrađena od gline.²⁸

Vulka je bio pozvan iz Veja, kada mu je Tarkvinije Oholi povjerio izradu Jupiterovog kipa, koji je bio namijenjen za posvetu Kapitolijskog hrama. Tarkvinije mu je povjerio izradu Jupiterovog kipa, koji je namijenjen za posvećenje na Kapitoliju. Jupiterov kip napravljen je od gline te je tada nastao običaj da se Jupitera oboji crvenim pigmentom i prikaže sakvadrigom.²⁹ Možemo zaključiti kako cijela ceremonija, koja je i završavala u Jupiterovom hramu na Kapitoliju, odaje čast i zahvalnost bogu Jupiteru na pobjedi u vojnim pohodima. Teoriju trijumfatora kao Jupitera zastupaju L. Deubner (*Die Tracht des römischen Triumphators. Hermes*, 69, 1934.), C. Koch (*Der römische Iuppiter, Frankfurter Studien zur Religion und Kultur der Antike*, 14, Frankfurt, 1937.), A. Alföldi (*Insignien und Tracht der Römischen Kaiser. Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts. Rom. Abt.*, 50, 1934.). Neki se djelomično slažu s ovom teorijom, S. Arthur Strong (*Apotheosis and After life*, London, 1915.) smatra da je u Rimu trijumfator smatran samim božanstvom, U. von Wilamowitz-Moellendorff (*Der Glaube der Hellenen*, Darmstadt, 1959.) smatra da trijumfator jednim dijelom samo oponaša Jupitera, ali ga ne utjelovljuje.³⁰ Znanstvenici koji ne zastupaju ovu teoriju, poput J. S. Reid (*Roman Ideas of Deity. J. R. S.* 6, 1916.) i W. Warde Fowler (*Iuppiter and the triumphator. Class. Rev* 30, 1916.), kao glavne argumente navode kako bi u antičkim izvorima zasigurno bilo spomenuto to da je trijumfator zapravo Jupiter. Nadalje, smatraju da bi za Rimljane to bila uvreda i da nikako ne bi podržati takav oblik povorke. Kada je Marko Furije Kamilo odabrao četiri bijela konja za trijumfalnu kvadrigu, takav postupak nije bio u potpunosti prihvaćen jer se smatralo da se želi uzdignuti na nivo boga Jupitera ili Sunca. Za Rimljane takvo ponašanje nije bilo u skladu italaskog načina života. Također, vojskovođe su prije bitaka davali zavjet Jupiteru tako da nema smisla da su oni sami predstavljali božanstvo. Može se zaključiti da su se elementi povorke poput crvene boje, orla i kvadriga uključeni kao zahvalnost bogu Jupiteru, a ne kao cilj da se trijumfatora predstavi kao boga.³¹

2. 4. 1. Cezar kao trijumfator

Cezar je 46. pr. Kr. proslavio četiri trijumfa u čast pobjede nad Galijom, Egiptom, Malom Azijom i Afrikom. Sva četiri trijumfa proslavio je isti mjesec. Cezar je jedan od tri

²⁸ Prijevod preuzet iz: Ž. Grgurić: *Prikazi žena na etruščanskim urnama i sarkofazima*. Magistarski rad, 2016, 68.

²⁹Ibid, 61.

³⁰Ibid, 62.

³¹Ibid, 63.

trijumfatora koji su slavili trijumf više od jednog dana te prvi trijumfator koji je proslavio četiri uzastopna trijumfa. S pobjedama i Cezarom u Rim je stiglo bogatstvo i velika količina novca. Cezar je nakon trijumfa dijelio novac vojnicima i rimskim građanima kako im je i obećao, čak i više od toga. Svi su željeli prisustvovati Cezarovim trijumfima i domoći se barem malog dijela bogatstva koje je donio.³² Borbe gladijatora, scenske predstave u svakom dijelu grada, utrke u cirkusu, atletska natjecanja i rekonstrukcije pomorskih bitaka, sve je to privuklo mase ljudi. Atletska natjecanja trajala su tri dana na privremenom stadionu izgrađenom u sklopu *Campus Martius*, a za pomorsku bitku iskopan je poseban bazen. Neki posjetioći boravili su u šatorima ili na ulicama.³³ O tome nam piše Svetonije (*Suet. Iul. XXXVII, XXXIX*): *“Confectis bellis quinquens triumphavit, post devictum Scipionem quater eodem mense, sed interiectis diebus, et rursus semel post superatos Pompei liberos. Primum et excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, novissimum Hispaniensem, diverso quemque apparatu et instrumento. ... Pontico triumpho inter pompae fercula trium verborum praetulit titulum VENI·VIDI·VICI non acta belli significantem sicut ceteris, sed celeriter confecti notam... “*, „... *spectacula varii generis: munus gladiatorium, ludos etiam regionatim urbe tota et quidem per omnium linguarum histriones, item circenses athletas naumachiam... Ad quae omnia spectacula tantum undique confluit hominum, ut plerique advenae aut inter vicos aut inter vias tabernaculis positae manerent, ac saepe prae turba elisi exanimatique sint plurimi et in his duo senatores.*“ „Nakon završetka ratova slavio je trijumf pet puta, i to poslije pobjede nad Scipionom četiri puta u istom mjesecu, ali svaki put s razmakom od nekoliko dana, i jedan put poslije pobjede nad Pompejevim sinovima. Prvi i najsjajniji trijumf bio je galski, drugi aleksandrijski, zatim pontski, odmah za njim afrički i napokon hispanski, svaki trijumf s drukčijom pripremom i sjajem... U pontskom trijumfu dao je među predmetima u svečanoj povorci sprijeda nositi natpis od tri riječi VENI – VIDI - VICI (Dođoh, vidjeh, pobijedih); taj natpis nije označavao ratna djela, kao kod ostalih, nego samo brzinu kojom je rat završen... Dao je prirediti raznovrsne predstave: gladijatorsku igru, kazališne predstave u svakom kotaru po cijelom gradu, a nastupili su glumci svih jezika; isto tako circenske igre, atletske borbe i pomorsku bitku... Na sve te predstave nagnulo je sa svih strana golemo mnoštvo ljudi, tako da je većina stranaca morala noćivati u šatorima na gradskim ulicama ili po cestama, a mnogi su od natisnutoga mnoštva bili zgnječeni i ugušeni, među njima i dva senatora.“³⁴

³²Midford, Evans, 2017, 32-33.

³³Ibid, 33.

³⁴ Prijevod preuzet iz: Gaj Svetonije Trankvil, Dvanaest rimskih careva. Prijevod: Stjepan Hosu, 1937.

U prvom od svoja četiri trijumfa 46. pr. Kr., Cezar je paradirao sa Vercingetoriksom po ulicama Rima. Vercingetoriks je bio Cezarov najveći neprijatelj u galskim ratovima, vođa plemena Arverna i čovjek koji je ujedinio Gale u pobuni protiv Rimskog Carstva. Vercingetoriks i njegova vojska poraženi su u bitci kod Alesije 52. pr. Kr. te se predaju Cezaru u nadi da će ih pomilovati. Cezar odlučuje zarobiti Vercingetorixa. Vercingetorix je nakon što je zarobljen 52. pr. Kr. proveo život u zatvoru sve do 46. pr. Kr. jer ga je Cezar htio javno poniziti u trijumfalnoj povorci i tek ga onda ubiti. Dakle, Cezar je Vercingetoriksa držao šest godina u zatvoru da bi ga mogao ubiti pred Rimljanima i pokazati svoju borbenu nadmoć nad Galima.³⁵

Slavne riječi Julija Cezara „*veni vidi vici*“ - „dođoh, vidjeh ,pobijedih“ – bile su ispisane na ploči tijekom Cezarova trijumfa kako bi naglasio svoju sposobnost za brzo i učinkovito osvajanje. Natpisi su obavijestili one koji su mogli čitati o bitkama koje su prethodile trijumfu, a slike i drugi vizualni prikazi bili su naručeni za one koji nisu znali čitati. Cezarova pobjeda nad Galijom bila je prilika za javno uzdizanje Cezara kao osvajača novih prostora. Trijumfalna povorka djelovala je kao predstava stvarnih događaja za gledatelje koji su gledali priču o rimskoj ekspanziji, dominaciji te bogatstvu.³⁶ Ovidije (*Ov. Tr. IV.II.XV–XX*) nam piše o tome: „...*ergo omnis populus poterit spectare triumphos, cumque ducum titulis oppida capta leget, vinclaque captiva reges cervice gerentes ante coronatos ire videbit equos.*“ „... svi ljudi vidjet će trijumf, čitajući imena zarobljenih gradova i vođa, gledajući kraljeve u lancima zarobljenih vratova, kako marširaju pred konjima ukrašenih girlandama.“³⁷

Modeli, slike i alegorijske statue služile su za educiranje Rimljana o poraženom teritoriju. Trijumfalni modeli rađeni su od raznih materijala poput drva, bjelokosti i srebra. Što je materijal skuplji, trijumf je svečaniji i bogatiji.³⁸

Sudionici Cezarovog trijumfa nosili su ilustracije Galije, Masilije (današnji Marseilles), Nila, rijeka Rajne i Rone. U trijumfalnoj povorci nosili su se trodimenzionalni modeli koji su prikazivali gradove i rijeke. Bilo je potrebno nekoliko ljudi da nose modele po ulicama Rima jer su moralibiti dovoljno veliki da se vide sa udaljenosti. Ciceron (*Cic. Off. II. VIII. XXVIII*) piše o maketi Masilije: „*Itaque vexatis ac perditis exteris nationibus ad*

³⁵Midford, Evans, 2017, 33.

³⁶Ibid, 37.

³⁷ Prijevod: autorica rada.

³⁸Ibid, 41.

exemplum amissi imperii portari in triumpho Massiliam vidimus et ex ea urbe triumphari, sine qua numquam nostri imperatores ex Transalpinis bellis triumpharunt.“ „I tako, kad su strani narodi konačno bili pobijeđeni i uništeni, vidjeli smo kako se u trijumfalnoj povorci nosi maketa Marsilije, kao dokaz da su izgubili vlast, a trijumf se slavio nad gradom bez čije pomoći naši generali nikad ne bi slavili trijumf nakon prekoalpskih ratova.“³⁹ Cezar je trijumf iskoristio da bi sebe prikazao kao vrsnog vojskovođu, osvajača novih teritorija te čovjeka koji u Rim donosi bogatstvo i predstavlja Rimsku Republiku kao najmoćniju državu toga vremena.⁴⁰

2. 5. Vrste trijumfa

Fasti Triumphales su mramorne ploče koje su stajale na rimskom forumu, a izrađene su oko 18. pr. Kr. Na njima je ugraviran kalendar održavanja trijumfa rimskih magistrata (Sl. 5.). Prvi trijumf, prema *Fasti Triumphales*, slavio je Romul 753. pr. Kr.⁴¹ Prema *fasti triumphales* u Rimu su se slavile, uz slavan rimski trijumf, još tri specifične pobjedničke ceremonije: pomorski trijumf, *ovatio* i *triumphus in monte Albano*.⁴² Pomorski trijumf i *ovatio* započinjali su na *Via Sacra*, išli preko *Forum Romanum* te završili na Kapitoliju kod Jupiterovog hrama kao i trijumf. Trijumf na *Monte Albano* odvijao se, kako i ime kaže na Albanskim brdima koja se nalaze 30 km jugoistočno od Rima. Ovi slučajevi upućuju na protivljenje Senatu te inzistiranje zapovjednika da zaslužuje trijumf bez obzira na mišljenje Senata.⁴³ Papirije Mazon, konzul, bio je prvi koji je odlučio proslaviti trijumf izvan Rima i koji nije odobren od strane Senata. Ovaj događaj iz 231. pr. Kr. spominje Valerije Maksim (*Val. Max. III.VI.V*): *Nam Papirius quidem Maso, cum bene gesta re publica triumphum a senatu non impetravisset, in Albano montetriumphandi et ipse initium fecit et ceteris postea exemplum praebuit, proque laurea corona, cum alicui spectaculo interesset, myrtea usus est.* „Kada Papirije Mazon nije uspio dobiti dozvolu za trijumf od Senata za uspješnu kampanju, održao je trijumf na Monte Albanu. Bio je prvi koji je to učinio i dao primjer drugima. Kada je prisustvovao trijumfu, nosio je vijenac od mirte umjesto lovora.“⁴⁴

³⁹ Prijevod preuzet iz: Marko Tulije Ciceron: *O dužnostima*. Prijevod: Zvonimir Milanović, 2006.

⁴⁰Ibid, 43.

⁴¹A. Degrassi, *Fasti Capitolini*, 1954. Dalje u bilješkama: Degrassi, 1954, 90.

⁴²C. Hjort Lange, F. Juliaan Vervaet, *The Roman Republican Triumph Beyond the Spectacle*, Rim, 2014, 68. Dalje u bilješkama: Hjort Lange, Juliaan Vervaet, 2014.

⁴³Ibid, 68.

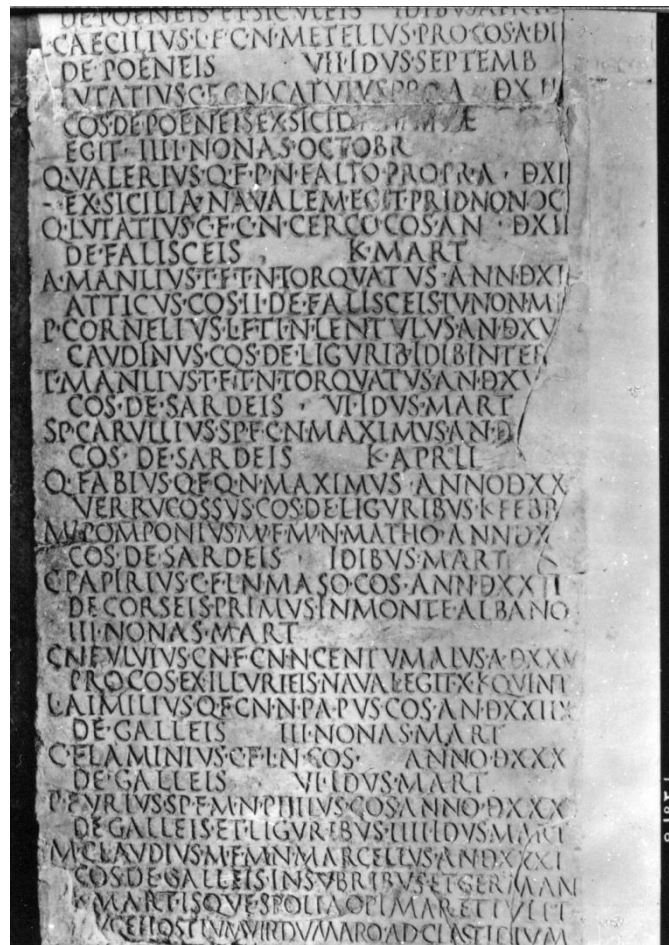
⁴⁴Ibid, 69. Prijevod: autorica rada.

Ovacija, lat. *ovatio*, bila je pobjedničko slavlje koje nije imalo značenje kao trijumf. Slavile su se kada bitka ili rat nije bila dostojna za trijumf, ali se htjelo odati priznanje zapovjedniku i vojsci. Zapovjednik nije bio dostojan trijumfa, nego ovacije kada rat nije objavljen između neprijatelja na razini država, kada se neprijatelj smatrao inferiornim ili kada je sukob riješen s minimalnom opasnosti za vojsku. Prilikom ceremonije *ovatio* vojskovođa nije ušao u grad u kvadrizi, nego pješice, nije bio obučen u raskošan zlatom izvezen ogrtač, već u običnu togu kakvu su nosili magistrati; na glavi je nosio vijenac od mirte, a ne od lovora. U ruci nije nosio žezlo, povorku nisu najavljivali trubači i nije bila predvođena Senatom. Ceremonije su završavale žrtvovanjem ovce, a ne bika kao što je bio slučaj kod trijumfa.⁴⁵

Pomorski trijumf, lat. *triumphus navalis* nije se mnogo razlikovao od običnog trijumfa, iako se slavio u nešto manjoj mjeri. Tijekom ceremonije stavljala su se pomorska obilježja, nosili se dijelovi brodova i ostali pomorski trofeji. Prvi pomorski trijumf, prema proslavio je *C. Duilius*, koji je položio temelj rimske prevlasti nad morem u 1. punskom ratu (*Fasti triumphalis*, 100).⁴⁶

⁴⁵William Smith, D.C.L., LL.D., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London, 1875, 846.

⁴⁶Ibid, 1167.

Sl. 5. *Fasti triumphales*, *CIL I(2) 1*, p. 47 (XX, XXI).

2. 6. Trijumf, slavljenje rimske vojske

Izvorno je trijumf bio ne toliko politički događaj, koliko religiozni čin. Značenje slavlja na Kapitoliju je otkup danih zavjeta prilikom odlaska u rat te zahvala samom Jupiteru. Bez obzira na strano podrijetlo trijumfa, on je svoje puno značenje ipak dobio u Rimu. Trijumf je u povijesnom kontekstu u prvom planu odavanje počasti pobjedonosnog vojskovođe i prikaz veličanstvene pobjede te stoga postaje najveće odlikovanje koje Rimljanin može dobiti. Od razvitka sakralnog i ritualnog do političkog trijumfa dogodila se i postepena promjena vanjske slike istog. Trijumf je s vremenom postojao sve raskošniji te se trajanje trijumfa i povorke proteglo na dva do tri dana.⁴⁷ Ova ceremonija bila je posvećena bogu Jupiteru, međutim ceremonija je, s vremenom, sve više imala društveno politički značaj, a manje sakralni.⁴⁸

⁴⁷Wissowa at all, 1939, 494.

⁴⁸A. D. Lunsford, *Romans on parade: Representations of Romanes in the Triumph*, Ohio, 2004, 11. Dalje u bilješkama: Lunsford, 2004.

U Rimu vojnici su bili heroji. Rimska vojska je svojevremeno bila najjača vojska u Europi antičkog svijeta. Povijest Rima započinje na sedam brežuljaka koji s vremenom postaje Rimsko Carstvo koje se sa zapada prema istoku, protezalo od Portugala pa sve do Mezopotamije. Kao i u mnogočemu Grčka je Rimljanima uzor i u vojsci. Rimljani su preuzeli grčki ustroj vojske, ali su ga, naravno i unaprijedili. Biti vojnik u Rimu bila je velika čast. Većina rimskih careva bili su vojnici i zapovjednici, inače teško da bi zadobili poštovanje i povjerenje rimskog naroda. Vojnik je morao biti osoba sa dobrim psihofizičkim zdravljem. U Rimu vojnik je prolazio težak trening i jednu vrstu probe za nadolazeće bitke. Obuka rimskog vojnika uključivao je dugo i brzo pješčenje, baratanje mačem, vježbe snage, izdržljivosti i okretnosti. Vojnici su vježbali na otvorenom, često i na lošim vremenskim uvjetima te time jačali svoju izdržljivost. Rim je inzistirao na jakoj i izdržljivoj vojsci te ulagao novac u rimske vojne kampove i vježbališta. Tijekom rimske povijesti, među vojnicima su često znale izbiti pobune protiv Rima. Kako bi to izbjegli, Senat i carevi ulagali su veliki novac u rimske kampove. Rimski kampovi često su u sklopu osnovnih objekata imali amfiteatre, igrališta, trening kampove te se time nastajalo vojnike držati zaokupiranim u vrijeme kada nisu u bitci. Trijumf, pomorski trijumf i ovacija su također dio rimske vojne časti i motivacija za iskazivanje i pobjede.⁴⁹

3. Prikaz trijumfa na rimskom novcu

Rimska je Republika, a kasnije i Rimsko Carstvo prekrivalo ogroman zemljopisni teritorij. Nisu svi imali priliku doći u Rim i prisustvovati spektakularnim trijumfima. Ipak, trijumfatori su htjeli da svi u Republici ili Carstvu znaju kako su upravo oni trijumfirali u Rimu. Obzirom na trgovinu koja je bila izuzetno razvijena u rimskom svijetu, novac je bio sredstvo koje je bilo najbrži i najlakši način za širenje vijesti na tako velikom prostoru.

3. 1. Prikaz trijumfa na republikanskom novcu

Denar iz 101. pr. Kr. na aversu prikazuje božicu Romu s kacigom i oznaku serije. Na reversu se nalazi trijumfator na kvadrizi, u lijevoj ruci drži lovorovu granu, a u desnoj štap, jahač na konju drži lovorov vijenac (Sl. 6.). Imamo 111 primjera ovakvog tipa novaca, RRC 326/1 (Sl.7.).⁵⁰

⁴⁹Matyszak, 2009, 72

⁵⁰Coinage of the Roman Republic Online, <http://numismatics.org/crro/results?q=triumphator> (1.4.2019.)

Sl. 6. Srebrni denar RRC 326/1, Rim, 101 B.C, American Numismatic Society; 3.48 g.

Primjerci RRC 348/2 i 348/3 prikazuju nam uobičajeni prikaz trijumfatora na kvadrizi na reversu. Kod primjerka RRC 348/2 na aversu se nalazi božica Junona sa dijademom i velom (Sl. 7.), a na aversu primjerka RRC 348/3 božica Minerva (Sl. 8.).⁵¹

Sl. 7. Srebrni denar RRC 348/2, 87. pr. Kr., Rim, Münzsammlung des Seminars für Alte Geschichte der Albert-Ludwigs-Universität; 4.14 g.

⁵¹Coinage of the Roman Republic Online <http://numismatics.org/crro/results?q=triumphator> (1.4.2019.)

Sl. 8. Srebrni denar 348/3, 87. pr. Kr., Rim, Bibliothèque nationale de France 3.64 g.

Sličan je i primjerak RRC 348/1 (Sl. 9.). Ovaj nazubljeni denar razlikuje se po tome što se na aversu nalazi glava boga Jupitera. Jupiter preko ramena drži skeptar. Nazubljeni denar RRC 358/1 na aversu nam prikazuje Jupitera, ali bez skepra. Zasada je nađen samo jedan primjerak ovakvog novca (Sl. 10.).⁵²

Sl. 9. Srebrni denar RRC 348/1, 87. pr. Kr., Rim, American Numismatic Society; 3.85 g.

⁵²Coinage of the Roman Republic Online <http://numismatics.org/crro/results?q=triumphator> (1.4.2019.)

Sl. 10. Srebrni nazubljeni denar RRC 358/1, Rim, 83. pr. Kr., Münzkabinett Berlin; 3. 85 g.

Tipu RRC 367 pripada novac na čijem je aversu božica Roma, a na reversu imamo božicu Viktoriju koja kruni trijumfatora dok je on na kvadrizi. Trijumfator u jednoj ruci drži uzde, a u drugoj kaducej. Tip RRC 367/2 i 367/3 su zlatnici (Sl. 11 i 12.), a primjerak 367/3 je izrađen od srebra (Sl. 13.).⁵³

Sl. 11. Aurej RRC 367/2, Italija, 82. pr. Kr., Archäologisches Museum der Westfälischen Wilhelms-Universität; 3.68 g.

⁵³Coinage of the Roman Republic Online, <http://numismatics.org/crro/results?q=triumphator> (1.4.2019.)

Sl. 12. Aurej RRC 367/4, Italija, 82. pr. Kr., American Numismatic Society; 10.78 g.

Sl. 13. Denar RRC 367/3, 82. pr. Kr., American Numismatic Society; 3.84 g.

Zanimljiv primjerak je aurej, tip RRC 402/1b. Na aversu se nalazi personifikacija božice Afrike koja na sebi ima plašt od slonove kože, vrč sa ručkom i *lituus* te ritualni glazbeni instrument. Obrub je izvedena od lovorovog vijenca. Na reversu imamo trijumfatora Pompeja na kvadrizi, drži granu u desnoj ruci. Na jednom od konja vidimo jahača, na gornjem dijelu novca vidimo božicu Viktoriju kako kruni trijumfatora (Sl. 14.).⁵⁴

⁵⁴Coinage of the Roman Republic Online, <http://numismatics.org/crro/results?q=triumphator> (1.4.2019.)

Sl. 14. Aurej sa prikazom Pompejevog trijumfa, RRC 402/1b, 71. pr. Kr., Rim, British Museum, 8.94 g.

3. 2. Prikaz trijumfa na carskom novcu

Najraniji primjerak koji vežemo uz Oktavijana je RIC1 Augustus 263. Na aversu ovog novca nalazi se Viktorija koja stoji na pramcu broda, u desnoj ruci drži lovorov vijenac, a u lijevoj palmino lišće. Na reversu se nalazi trijumfator Oktavijan koji drži lovor u desnoj ruci, a lijevom drži uzde kvadrige (Sl 15.). Sljedeći primjerci RIC1 Augustus 259 i 258 su zlatnici koji na aversu prikazuju Oktavijana, a na reversu kvadrigu sa minijaturnim konjima. Razlikuju se po tome što je kvadriga okrenuta u suprotnu stranu (Sl. 16. i 17.). Zanimljiv je primjerak RIC I Augustus 267 koji na aversu prikazuje Oktavijana, dok na reversu imamo trijumfalni luk na kojem stoji Oktavijan sa svojom trijumfalnom kvadrigom. (Sl. 18.).⁵⁵

⁵⁵Coinage of the Roman Republic Online,
http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint+asc (5.4.2019.)

Sl. 15. Srebrni denar RIC1 Augustus 263, 32. – 29. pr. Kr., Italija, British Museum; 3.78 g.

Sl. 16. Aurej RIC1 Augustus 259, 32. – 29. pr. Kr., Italija, American Numismatic Society; 7.86 g.

Sl. 17. Aurej RIC1 Augustus 258, 32. – 29. pr. Kr., Italija, British Museum; 7.85 g.

Sl. 18. Srebrni denar, RIC I Augustus 267, 29.- 27. pr. Kr., Italija, American Numismatic Society; 3.52 g.

Sljedeći primjerci emitirani su nakon 27. pr. Kr., odnosno nakon što Oktavijan postaje car August. Najraniji takav primjerak je RIC 1 Augustus 510 datiran u 19. - 18. pr. Kr.. Radi se o cistoforu, kovanom u Pergamu. Na aversu se nalazi August, a na reversu trijumfalni luk sa natpisom *IMP IX TR PO V*, iznad luka prikazani su trijumfator i kvadriga (Sl. 20.).⁵⁶

Sl. 19. Cistofor RIC 1 Augustus 510, 19. – 18. pr. Kr., Pergam, American Numismatic Society; 12.13 g.

Primjerci RIC I Augustus 144 i 145 na aversu imaju Augusta, a na reversu dupli trijumfalni luk, iznad luka su kvadriga te trijumfator kojeg kruni božica Viktorija (Sl. 20. i 21.).⁵⁷

⁵⁶Coinage of the Roman Republic Online, http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint+asc (5.4.2019.)

⁵⁷Coinage of the Roman Republic Online, http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint+asc (5.4.2019.)

Sl. 20. Srebrni denar RIC I Augustus 144, American Numismatic Society; 3.75 g.

Sl. 21. Srebrni denar RIC I Augustus 145, 18. – 17. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society; 3.75 g.

Primjerci RIC I Augustus 110, 108a i 107b na aversu prikazuju Augusta sa lovorovim vijencem, a na reversu se nalaze kvadriga i orao (Sl. 22., 23., 24.).

Sl. 22. Srebrni denar RIC I Augustus 110, 18. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society; 3.83 g.

Sl. 23. Srebrni denar RIC I Augustus 108a, 18. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society; 3.74 g.

Sl. 24. Aurej RIC I Augustus 108a, 18. pr. Kr., Cordoba, British Museum; 7.89 g.

Sljedeći primjerci RIC I Augustus 100 i 99 na aversu nemaju cara ni božanstvo, već prikaz trijumfalne odore. Trijumfalna odora su *tunica palmata* i *toga picta* koja ide preko tunike. Prikaz odore nalazi se između orla s lijeve strane i lovorovog vijenca s druge strane. Na reversu se nalazi prikaz kvadrige i natpis *CAESARI AVGVSTO* kako bi se istaklo tko je trijumfator obzirom da nema portreta (Sl. 25. i 26.).⁵⁸

⁵⁸Coinage of the Roman Republic Online, http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint%20asc&start=20 (5.4.2019.)

Sl. 25. Srebrni denar RIC I Augustus 100, 18. pr. Kr., Cordoba, British Museum; 3.82 g.

Sl. 26. Srebrni denar RIC I Augustus 99, 18. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society; 3.83 g.

Sljedeći primjer vežemo uz cara Tiberija. Aurej RIC I Augustus 223 na aversu prikazuje cara Augusta sa lovorovim vijencom, a na reversu imamo Tiberija kao trijumfatora na kvadrizi koji u desnoj ruci drži lovorovu granu (Sl. 27.). Sličan primjerak je i aurej RIC I Tiberius 1, samo što je na aversu ovog primjerka prikazan Tiberije, a ne August (Sl. 28.).⁵⁹

⁵⁹Coinage of the Roman Republic Online, http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint%20asc&start=20 (5.4.2019.)

Sl. 27. Aurej RIC I Augustus 223, 13. – 14. god., Lyon, British Museum; 7.81 g.

Sl. 28. Aurej RIC I Tiberius 1, 14. – 15. god., Lyon, American Numismatic Society; 7.78 g.

Car Klaudije je također kovao novac sa prikazom sebe kao trijumfatora. Na srebrnoj didrahmi RIC I Claudius 122 na aversu imamo portret cara Klaudija s lovorovim vijencem na glavi, a na reversu imamo kvadrigu s Klaudijem koji drži žezlo s orlom na vrhu (Sl. 29.).⁶⁰

Sl. 29. Srebrna didrahma RIC I Claudius 122, 41. – 54. god., Cezareja u Kapadokiji, State Coin Collection of Munich; 7.75 g.

⁶⁰Coinage of the Roman Republic Online, http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint%20asc&start=20 (5.4.2019.)

Sljedeći primjerci na reversu prikazuju trijumfalnu kvadrigu koju vežemo uz ceremoniju slavljenja trijumfa. Na aversu se nalaze prikazi cara kako bi se moglo očitati o kojem se trijumfatoru radi. (Sl. 30. – 39.):

Sl. 30. Aurej RIC II Vespasianus 1127, 71. god., Lyon, British Museum; 7.33 g, na aversu je car Vespazijan sa lovorovim vijencem, a na reversu Vespazijan na kvadrizi, trubač, vojnik i zarobljenik.

Sl. 31. Brončani sestercij RIC II Vespasianus 476, 72.god., Rim, American Numismatic Society; 23.46 g, na aversu je prikazan car Tit sa lovorovim vijencem na glavi i oklopom na tijelu, a na reversu je Tit na kvadrizi, drži lovorovu granu u desnoj ruci, a u lijevoj žezlo koja završava ukrasom koji prikazuje ljudsku glavu.

Sl. 32. Aurej RIC II Domitianus 748, 92. – 94.god., Rim, British Museum; 7.75 g, na aversu Domicijan slovorovim vijencem, na reversu Domicijan u kvadrizi ukrašenoj likom božice Viktorije.

Sl. 33. Srebrni denar RIC II Traianus 139, 103. – 111.god., Rim, British Museum; 3.34 g, na aversu portret cara Trajana, na reversu Trajan kao trijumfator na kvadrizi.

Sl. 34. Aurej RIC II Hadrianus 168d, 125. – 128.god., Rim, Münzkabinett Wien; 7.12 g, na aversu car Hadrijan okrunjen lovorovim vijencem, na reversu Sol i kvadriga.

Sl. 35. Brončani sestercij RIC III Antoninus Pius 654, 140. – 144. god., Rim, American Numismatic Society; 22.14 g, na aversu je prikazan car Antonin Pio okrunjen lovorovim vijencem, na reversu božica Viktorija u kvadrizi koja u jednoj ruci drži uzde, a u drugoj bič.

Sl. 36. Brončani sestercij RIC III Commodus 376c, 183.god., Rim, American Numismatic Society; 25.79 g, na aversu car Komod okrunjen lovorovim vijencem, na reversu car Komod sa žezlom koje na vrhu ima orla, trijumfalna kvadriga.

Sl. 37. Aurej RIC IV Karakala 87b, 205. – 207.god., Rim, British Museum; 6.71 g, na aversu car Karakala s lovorovim vijencem i oklopom, na reversu Karakala u trijumfalnoj kvadrizi sa žezlom koja na vrhu ima orla kao ukras.

Sl. 38. Srebrni denar RIC IV Geta 28, 203. – 208. god., Rim, American Numismatic Society; 3.33 g, na aversu je prikazan car Geta sa oklopom, a na reversu car Geta kako drži žezlo na trijumfalnoj kvadrizi.

Sl. 39. Brončani sestercij RIC IV Maximinus Thrax 27, 236.god., Rim, American Numismatic Society; 21.328 g, na aversu je car Maksimin Tračanin s lovorovim vijencem i oklopom, a na reversu car stoji na kvadrizi i kruni ga božica Viktorija.

4. Natpis „CAPTA“ na rimskom novcu

Za vrijeme kasne Republike i cara Augusta, javio se popularan tip „*capta*“ natpisa na novcu. Ovaj tip natpisa na novcu koristio se do kraja Julijevsko-klaudijevske dinastije i nestaje iz upotrebe na jedno vrijeme.⁶¹ Dolaskom Flavijevaca na vlast, tip „*capta*“ vraćen je u upotrebu. Tijekom 80-ih godina 1. st. skoro svaki stanovnik Rima imao je bar jedan novac sa natpisom „*capta*“. Dotični natpis na novcu podsjećao je stanovnike Rimskog Carstva na velike pobjede i osvajanja u Judeji, Britaniji, Germaniji itd. Tip „*capta*“ na novcu u nekim slučajevima predstavlja osvajanje novog područja, ali nekad se taj natpis odnosi i na vraćanje provincija koje su se pobunile protiv Rima.⁶²

Rimljani su ponosno slavili svoje pobjede nad osvojenim područjima. Osim prikaza rimskih vojskovođa kao trijumfatora na novcu, propagirali su svoja vojna umijeća i stavljanjem natpisa CAPTA uz ime osvojenog područja. Za Rimljane, Azija je označavala zapadni dio današnje Turske. Kada je pergamski kralj Atal III umro bez nasljednika u 133. pr. Kr., ostavio je svoju zemlju Rimljanima. Marko Antonije je, tijekom ratova s Oktavijanom, otišao na istok. Antonijeva vojska uglavnom je boravila i držala pod svojom kontrolom provinciju Aziju. Oktavijan je 30. pr. Kr. oslobodio provincije od Marka Antonija. O tome

⁶¹ G. Gambash, *Rome and Provincial Resistance*, New York, 2015, 133. Dalje u bilješkama: Gambash, 2015.

⁶² Ibid, 134.

nam svjedoči kvinar (Sl. 40.) koji obilježava povratak provincije Azije pod rimsku kontrolu natpisom „*ASIA RECEPTA*“.⁶³

Sl. 40. Kvinar (RIC I Augustus 276) sa natpisom „*ASIA RECEPTA*“, 29. – 26. pr. Kr.,
American Numismatic Society.

Nakon što su Kleopatra i Marko Antonije počinili samoubojstvo, Oktavijan preuzima provinciju Egipat. Kako bi svima to dao do znanja, daje kovati novac sa svojim portretom na aversu. Na reversu se nalazi krokodil, simbol Egipta te natpis „*AEGYPTO CAPTA*“ (Sl. 41.).⁶⁴

Sl. 41. Srebrni denar (RIC I Augustus 275B) sa natpisom „*AEGYPTO CAPTA*“, 28. pr. Kr.,
American Numismatic Society.

⁶³M. Markowitz, *CAPTA: The Coinage of Roman Imperial Conquest*, 2017, 1.

⁶⁴*Ibid*, 2.

Primjere novca koji nam donosi natpis „CAPTA“ vežemo i uz osvojene provincije Armeniju (Sl. 42.), Judeju (Sl. 43.), Germaniju (Sl. 44.), Dakiju (Sl. 45.).

Sl. 42. Srebrni denar (RIC I Augustus 516), na aversu je prikazan Augustov portret, a na reversu imamo prikaz tijare i tobolca sa strijelama te natpis „ARMENIA CAPTA“, 19- 18. pr. Kr., American Numismatic Society.

Sl. 43. Sestercij (RIC II Vespasian 164), na aversu je Vespazijanov portret, a na reversu imamo prikaz personifikacije Judeje koja je prekrivena i sjedi ispod palminog drveta te natpis „IVDAEA CAPTA“, 71. god., British Museum.

Sl. 44. Sestercij (RIC II Domitian 274) na aversu prikazuje Domicijanov portret, a na reversu germanskog zarobljenika sa zavezanim rukama koji stoji uz tropej na kojem su kaciga, štit i ogrtač, kraj njega sjedi personifikacija Germanije te natpis „*GERMANIA CAPTA*“, 85. god., American Numismatic Society.

Sl. 45. Brončani as (RIC II Trajan 585), na aversu prikazuje Trajanov portret, a na reversu ovalni štit, dva koplja, zaobljeni mač i *vexillum* te natpis „*DACIA CAPTA*“, 103 – 111. god., British Museum.

5. Prikaz rimskog tropeja na novcu

Definiciju tropeja donosi nam N. Cambi: „tropeji su komemorativni spomenici pobjeda na mjestima gdje su izvojeване ili pak na nekoj drugoj poziciji koju je odabrala pobjednička strana. Svrha je obilježavanje pobjede i opomena pobijeđenima da su vojnički inferiorni.“ Tropeji su bili spomenici javnog karaktera. Uglavnom su se podizali na mjestima gdje se završila bitka ili rat. Ovaj običaj Rimljani su preuzeli od Grka. Svrha tropeja je bila obilježiti pobjedu, odnosno nadmoć jedne vojske nad drugom. Dugotrajnost tropeja ovisila je o kvaliteti drva od kojeg se izrađivao.⁶⁵

Oružje poražene vojske slagalo se na jedno mjesto i predstavljalo je vrijedan ratni plijen (*spolia*). Tijekom trijumfalne ceremonije tropeji s bojnim znakovima i oružjem te *spolia* nosili su se na nosiljkama (*fercula*) u Rim.⁶⁶ Prikaze tropeja nalazimo i na novcu (Sl. 46-52.).

⁶⁵ N. Cambi, "Rimski vojni tropeji u Dalmaciji", *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu* 17, 2011: 125-150., 125. Dalje u bilješkama: Cambi, 2011.

⁶⁶ Ibid, 126.

Sl. 46. Srebrni denar RIC I Augustus 4A na aversu prikazuje Augustov portret, a na reversu tropej na bazi od oklopa, American Numismatic Society, 25. – 23. god.

Sl. 47. Aurej RIC II, Part 1 Vespasianus 1 na aversu prikazuje Vespazijanov portret, na reversu imamo prikaz personifikacije Judeje koja sjedi ispod tropeja, British Museum, 69.-70. god.

Sl. 48. Sestercij RIC I Vitellius 158 na aversu prikazuje Vitelijev portret, a na reversu imamo prikaz boga Marsa koji u jednoj ruci nosi koplje, a u drugoj tropej, British Museum, 69. god.

Sl. 49. Srebrni denar RIC II, Part 1 Vespasianus 1076 na aversu prikazuje Titov portret, a na reversu imamo tropej te ispod tropeja zarobljenika koji je na koljenima i ima zavezane ruke, American Numismatic Society, 79. god.

Sl. 50. Aurej RIC II, Part 1 Titus 100na aversu prikazuje Titov portret, na reversu imamo prikaz dvije zarobljene žene između kojih je tropej, British Museum, 80. god.

Sl. 51. Aurej RIC II Traianus 70 na aversu prikazuje Trajanov portret, a na reversu imamo prikaz poraženog Dačanina na podu, u sredini je tropej, a desno od tropej car Trajan koji pobjednički stoji iznad zarobljenika, British Museum, 101-102. god.

Sl. 52. Srebrni denar RIC II Traianus 226 na aversu prikazuje Trajanov portret, a na reversu imamo prikaz tropeja sa dva oklopa, dva koplja i mačem, American Numismatic Society, 103-111. god.

6. Zaključak

Tema ovog rada je rimski trijumf na novcu. Rad se bavio opisom ceremonije trijumfa i prikazom ceremonije na novcu. Trijumf je bio ceremonija u koju se ulagalo mnogo novca i bio je jedan od najznačajnijih događaja u rimskom svijetu. U vezi trijumfa postojala su mnoga pravila koja su se morala poštovati. Trijumfatoru je bilo zabranjeno preći svetu granicu, *pomerium*, prije početka trijumfalnog slavlja. Rimljani su vjerovali kako je trijumfator izložen demonima i zbog toga je bilo potrebno nositi amulette te ga podsjećati da je i dalje čovjek. Vode se mnoge rasprave oko toga je li je trijumfator predstavljao samog boga Jupitera ili su atributi poput žezla sa završetkom orla, crvene boje na licu, kvadrige samo dio zahvalnosti i slavlja Jupitera. Većina se autora slaže da rimski narod ne bi mogao dopustiti trijumfatoru da se poistovjeti s Jupiterom. Svakako, možemo reći, da iako trijumfator nije predstavljao boga Jupitera on je u Rimu imao ogroman značaj, utjecaj i slavu. Vojska i njezini pripadnici bili su općenito poštovani među rimskim narodom. Trijumf je bio vrhunac rimske vojne slave. Za rimski narod trijumf je značio i upoznavanje sa novostima koje su se dešavale na bojnim poljima. Tijekom ceremonije održavale su se rekonstrukcije bitaka, provodila natjecanja, dovođene su egzotične životinje o kojima je rimski narod mogao čuti samo iz priča. Kada bi trijumfalna vojska ušetala u grad, većini vojnika bi to bio prvi put da su posjetili Rim, slavni grad. Trijumf je bio veliki događaj za sve stanovnike Rima i pobjedničku vojsku.

Trijumfatori su htjeli da svi u Republici ili Carstvu znaju kako su upravo oni proslavili trijumf u Rimu. Novac je bio sredstvo koje je bilo najbrži i najlakši način za širenje vijesti na tako velikom prostoru. Trijumfatori su dali kovati novac koji je prikazivao njihovo slavlje u Rimu. Najčešći prikaz trijumfa koji vidimo na novcu na aversu ima portret trijumfatora, a na

reversu je prikazan trijumfator na kvadrizi. Kvadriga je bila vrlo bitan dio procesije. Radi se o kolima koja vuku četiri konja kojima upravlja trijumfator. Kvadriga se u rimskoj mitologiji veže sa pobjedničkim statusom, sa bogom Jupiterom te bogom Solom. U Rimu je samo trijumfatoru bilo dozvoljeno voziti se na kvadrizi i to samo tijekom trijumfa. Trijumfator je znao da, ako stavi kvadrigu sa četiri konja na revers da će svatko tko uzme taj novac u ruke znati da je trijumfirao. Kvadriga je najčešći i najpouzdaniji prikaz trijumfa na rimskom novcu. Osim kvadriga, imamo prikaze na novcu na kojima se nalazi trijumfator kako drži žezlo koje završava u obliku orla. Orao je ptica koja je u rimskom svijetu, bez sumnje, predstavljala pobjedu, bila Jupiterov atribut te simbol moćne rimske vojske. Sljedeći primjer prikazivanja trijumfa na novcu je *toga praetexta*, ovu togu trijumfator je oblačio na dan trijumfa i njome potvrđivao svoj status u Rimu. Iz vremena Rimske Republike nemamo puno primjera novca za koje možemo reći kako su vezani uz prikaz rimskog trijumfa, ali iz doba Rimskog Carstva, većina careva prikazuje sebe kao trijumfatora te kuje novac s prikazima dijelova trijumfalne povorke.

7. Popis slika

Sl. 1. Shematski prikaz rimske trijumfalne kvadriga, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Roman_triumphal_quadriga.jpg (7. 5. 2019.)

Sl. 2. Rekonstrukcija Jupiterovog hrama na Kapitoliju, <http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=6877> (6.5.2019.)

Sl. 3. Put trijumfalne procesije oko 150. pr. Kr. prema modernim rekonstrukcijama (K.-J. Hölkeskamp: Der Triumph – ‚erinnere Dich, daß Du ein Mensch bist‘. In: K.-J. Hölkeskamp & E. Stein-Hölkeskamp (Hrsg.): Erinnerungs-orte der Antike, Minhen, 2006, 262, sl. 29.)

Sl. 4. Sreberna čaša iz Boscorealea, <http://gjelarthistory.blogspot.com/2015/04/tiberius-cup-from-boscoreale.html> (5.5.2019.)

Sl. 5. *Fasti triumphalis*, *CIL I(2) 1, p. 47 (XX, XXI)*, https://en.wikipedia.org/wiki/Fasti_Triumphales#First_tablet) (23.4.2019.)

Sl. 6. Sreberni denar RRC 326/1, Rim, 101 B.C, American Numismatic Society, 3.48g 111 primjeraka

<https://www.google.com/search?client=opera&q=translate&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8> (1. 4. 2019.)

Sl. 7. Sreberni denar 348/2, 87. pr. Kr., Rim, Münzsammlung des Seminars für Alte Geschichte der Albert-Ludwigs-Universität, 4, 14g <http://numismatics.org/crro/id/rrc-348.2> (5.4.2019.)

Sl. 8. Sreberni denar 348/3, 87. pr. Kr., Rim, Bibliothèque nationale de France, 3, 64g <http://numismatics.org/crro/id/rrc-348.3> (5.4.2019.)

Sl. 9. Sreberni denar RRC 348/1, 87. pr. Kr., Rim, American Numismatic Society, 3, 85g, 57 primjeraka <http://numismatics.org/crro/id/rrc-348.1> (1.4.2019.)

Sl. 10. Sreberni nazubljeni denar RRC 358/1, Rim, 83. pr. Kr.,

Münzkabinett Berlin, 3, 85g, 1 primjerak <http://numismatics.org/crro/id/rrc-358.1> (1. 4. 2019.)

Sl. 11. Aurej RRC 367/2, Italija, 82. pr. Kr., Archäologisches Museum der Westfälischen Wilhelms-Universität, 3, 68g, 2 primjeraka <http://numismatics.org/crro/id/rrc-367.2> (1. 4. 2019.)

Sl. 12. Aurej RRC 367/4, Italija, 82. pr. Kr., American Numismatic Society, 10.78g, 6 primjeraka (<http://numismatics.org/crro/id/rrc-367.4> (1.4.2019.)

Sl. 13. Denar RRC 367/3, 82. pr. Kr., American Numismatic Society, 3. 84g, 35 primjeraka <http://numismatics.org/crro/results?q=triumphator> (1.4.2019.)

Sl. 14. Aurej sa prikazom Pompejovog trijumfa, RRC 402/1b, 71. pr. Kr., Rim, British Museum, 8, 94g, 1 primjerak <http://numismatics.org/crro/id/rrc-402.1b> (5.4.2019.)

Sl. 15. Sreberni denar RIC1 Augustus 263, 32. – 29. pr. Kr., Italija, British Museum, 3,78g, 2 primjeraka, http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint+asc (5.4.2019.)

Sl. 16. Aurej RIC1 Augustus 259, 32. – 29. pr. Kr., Italija, American Numismatic Society, 7, 86g, 5 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.259](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.259) (5.4.2019.)

Sl. 17. Aurej RIC1 Augustus 258, 32. – 29. pr. Kr., Italija, British Museum, 7,85g, 1 primjerak, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.258](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.258) (5.4.2019.)

- Sl. 18. Sreberni denar, RIC I Augustus 267, 29.- 27. pr. Kr., Italija, American Numismatic Society, 3,52g, 19 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.267](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.267) (5.4.2019.)
- Sl. 19. Cistofor RIC 1 Augustus 510, 19. – 18. pr. Kr., Pergam, American Numismatic Society, 12,13g, 4 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.510](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.510) (5.4.2019.)
- Sl. 20. Sreberni denar RIC I Augustus 144, American Numismatic Society, 3,75g, 4 primjeraka, http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint+asc (5.4.2019.)
- Sl. 21. Sreberni denar RIC I Augustus 145, 18. – 17. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society, 3,75g, 3 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.144](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.144) (5.4.2019.)
- Sl. 22. Sreberni denar RIC I Augustus 110, 18. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society, 3,83g, 4 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.110](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.110) (5.4.2019.)
- Sl. 23. Sreberni denar RIC I Augustus 108a, 18. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society, 3,74g, 4 primjeraka [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.108A](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.108A) (5.4.2019.)
- Sl. 24. Aurej RIC I Augustus 108a, 18. pr. Kr., Cordoba
British Museum, 7,89g, 1 primjerak [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.107B](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.107B) (5.4.2019.)
- Sl. 25. Sreberni denar RIC I Augustus 100, 18. pr. Kr., Cordoba,
British Museum, 3,82g, 3 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.100](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.100) (5.4.2019.)
- Sl. 26. Sreberni denar RIC I Augustus 99, 18. pr. Kr., Cordoba, American Numismatic Society, 3,83g, 13 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.99](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.99) (5.4.2019.)
- Sl. 27. Aurej RIC I Augustus 223, 13. – 14. god., Lyon, British Museum, 7, 81g, 1 primjerak, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.223](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.223) (5.4.2019.)
- Sl. 28. Aurej RIC I Tiberius 1, 14. – 15. god., Lyon, American Numismatic Society, 7, 78g, 2 primjeraka, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).tib.1](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).tib.1) (5.4.2019.)

Sl. 29. Sreberna didrahma RIC I Claudius 122, 41. – 54. god., Caesarea u Kapadokiji (Kayseri), State Coin Collection of Munich, 7,75g, 1 primjerak [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).cl.122](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).cl.122) (5.4.2019.)

Sl. 30. Aurej RIC II Vespasian 1127, 71.god., Lyon, British Museum, 7,33g, 1 primjerak, na aversu je car Vespazijan salovorovim vijencem, a na reversu Vespazijan na kvadrizi, trubač, vojnik i zarobljenik, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1\(2\).ves.1127](http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1(2).ves.1127) (6.4.2019.)

Sl. 31. Brončani sestercij RIC II Vespasian 476, 72.god., Rim, American Numismatic Society, 23,46g, 2 primjeraka, na aversu je prikazan car Tit sa lovorovim vijencem na glavi i oklopm na tijelu, a na reversu je Tit na kvadrizi, drži lovorovu granu u desnoj ruci, a ulijevoj žezlo koja završava ukrasom koji prikazuje ljudsku glavu. http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga&sort=year_minint%20asc&start=80 (6.4.2019.)

Sl. 32. Aurej RIC II Domitian 748, 92. – 94.god., Rim, British Museum, 7,75g, 1 primjerak, na aversu Domicijan sa lovorovim vijencem, na reversu Domicijan u kvadrizi ukrašenoj sa likom božice Viktorije [http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1\(2\).dom.748](http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1(2).dom.748) (6.4.2019.)

Sl. 33. Sreberni denar RIC II Trajan 139, 103. – 111.god., Rim, British Museum, 3,34g, 1 primjerak, na aversu portret cara Trajana, na reversu Trajan kao trijumfator na kvadrizi, <http://numismatics.org/ocre/id/ric.2.tr.139> (6.4.2019.)

Sl. 34. Aurej RIC II Hadrian 168d, 125. – 128.god., Rim, Münzkabinett Wien, 7,12g, 2 primjeraka, na aversu car Hadrijan okrunjen lovorovim vijencem, na reversu bog Sol i kvadriga, <http://numismatics.org/ocre/id/ric.2.hdn.168d> (6.4.2019.)

Sl. 35. Brončani sestercij RIC III Antoninus Pius 654, 140. – 144. god., Rim, American Numismatic Society, 22,14g, 2 primjeraka, na aversu je prikazan car Antonin Pio okrunjen lovorovim vijencem, na reversu božica Viktorija u kvadrizi koja u jednoj ruci grži uzde, a u drugoj bič, <http://numismatics.org/ocre/id/ric.3.ant.654> (6.4.2019.)

Sl. 36. Brončani sestercij RIC III Commodus 376c, 183.god., Rim, American Numismatic Society, 25,79g, 1 primjerak, na aversu car Komod okrunjen lovorovim vijncem, na reversu car Komod sa žezlom koje na vrhu ima orla, trijumfalna kvadriga, <http://numismatics.org/ocre/id/ric.3.com.376c> (6.4.2019.)

Sl. 37. Aurej RIC IV Caracalla 87b, 205. – 207.god., Rim, British Museum, 6,71g, 1 primjerak, na aversu car Karakal sa lovorovim vijencem i oklopom, na reversu Karakala u trijumfalnoj kvadrizi sa žezlom koja na vrhu ima orla kao ukras, <http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga%20AND%20fulltext%3Atriumphal&start=60> (6.4.2019.)

Sl. 38. Sreberni denar RIC IV Geta 28, 203. – 208. god., Rim, American Numismatic Society, 3,33g, 5 primjeraka, na aversu je prikazan car Geta sa oklopom, a na reversu car Geta kako drži žezlo na trijumfalnoj kvadrizi, <http://numismatics.org/ocre/id/ric.4.ge.28> (6.4.2019.)

Sl. 39. Brončani sestercij RIC IV Maximinus Thrax 27, 236.god., Rim, American Numismatic Society, 21,328g, 5 primjeraka, na aversu je car Maksimin Tračanin sa lovorovim vijencem i okopom, a na reversu car stoji na kvadrizi i biva okrunjen od strane božice Viktorije, <http://numismatics.org/ocre/results?q=quadriga%20AND%20fulltext%3Atriumphal&start=60> (6.4.2019.)

Sl. 40. Kvinar (RIC I Augustus 276) sa natpisom „*ASIA RECEPTA*“, 29. – 26. pr. Kr., American Numismatic Society, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.276](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.276) (7. 5. 2019.)

Sl. 41. Sreberni denar (RIC I Augustus 275B) sa natpisom „*AEGYPTO CAPTA*“, 28. pr. Kr., American Numismatic Society, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.275A](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.275A) (7. 5. 2019.)

Sl. 42. Sreberni denar (RIC I Augustus 516), na aversu je prikazan Augustov portret, a na reversu imamo prikaz tijare i tobolca sa strijelama te natpis „*ARMENIA CAPTA*“, 19- 18. pr. Kr., American Numismatic Society, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.1\(2\).aug.516](http://numismatics.org/ocre/id/ric.1(2).aug.516) (7. 5. 2019.)

Sl. 43. Sestercij (RIC II Vespasian 164), na aversu je Vespazijanov portret, a na reversu imamo prikaz personifikacije Judeje koja je prekrivena i sjedi ispod palminog drveta te natpis „*IVDAEA CAPTA*“, 71. god., British Museum, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1\(2\).ves.164](http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1(2).ves.164) (7. 5. 2019.)

Sl. 44. Sestercij (RIC II Domitian 274) na aversu prikazuje Domicijanov portret, a na reversu germanskog zarobljenika sa zavezanim rukama koji stoji uz tropej na kojem su kaciga, štit i ogrtač, kraj njega sjedi personifikacija Germanije te natpis „*GERMANIA CAPTA*“, 85. god., American Numismatic Society, [http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1\(2\).dom.274](http://numismatics.org/ocre/id/ric.2_1(2).dom.274) (7.5.2019.)

Sl. 45. Brončani as (RIC II Trajan 585), na aversu prikazuje Trajanov portret, a na reversu ovalni štit, dva koplja, zaobljeni mač i *vexillum* te natpis „*DACIA CAPTA*“, 103 – 111. god., British Museum, <http://numismatics.org/ocre/id/ric.2.tr.585> (7. 5. 2019.)

Sl. 46. Srebrni denar RIC I Augustus 4A na aversu prikazuje Augustov portret, a na reversu trofej na bazi od oklopa, American Numismatic Society, 25. – 23. god. http://numismatics.org/ocre/results?q=trophy&sort=year_minint%20asc&start=180 (24.6.2019.)

Sl. 47. Aurej RIC II, Part 1 Vespasianus 1 na aversu prikazuje Vespazijanov portret, na reversu imamo prikaz personifikacije Judeje koja sjedi ispod tropeja, British Museum, 69.-70. god. http://numismatics.org/ocre/results?q=trophy&sort=year_minint%20asc&start=180 (24.6.2019.)

Sl. 48. Sestercij RIC I Vitellius 158 na aversu prikazuje Vitelijev portret, a na reversu imamo prikaz boga Marsa koji u jednoj ruci nosi koplje, a u drugoj trofej, British Museum, 69. god. http://numismatics.org/ocre/results?q=trophy&sort=year_minint%20asc&start=180 (24.6.2019.)

Sl. 49. Srebrni denar RIC II, Part 1 Vespasianus 1076 na aversu prikazuje Titov portret, a na reversu imamo trofej te ispod tropeja zarobljenika koji je na koljenima i ima zavezane ruke, American Numismatic Society, 79. god. http://numismatics.org/ocre/results?q=trophy&sort=year_minint%20asc&start=180 (24.6.2019.)

Sl. 50. Aurej RIC II, Part 1 Titus 100na aversu prikazuje Titov portret, na reversu imamo prikaz dvije zarobljene žene između kojih je trofej, British Museum, 80. god. http://numismatics.org/ocre/results?q=trophy&sort=year_minint%20asc&start=180 (24.6.2019.)

Sl. 51. Aurej RIC II Traianus 70 na aversu prikazuje Trajanov portret, a na reversu imamo prikaz poraženog Dačanina na podu, u sredini je trofej, a desno od tropeja car Trajan koji pobjednički stoji iznad zarobljenika, British Museum, 101-102. god. http://numismatics.org/ocre/results?q=trophy&sort=year_minint%20asc&start=180 (24.6.2019.)

Sl. 52. Srebrni denar RIC II Traianus 226 na aversu prikazuje Trajanov portret, a na reversu imamo prikaz tropeja sa dva oklopa, dva koplja i mačem, American Numismatic Society, 103-111. god. http://numismatics.org/ocre/results?q=trophy&sort=year_minint%20asc&start=180 (24.6.2019.)

8. Popis kratica

RIC – Roman Imperial Coinage

RRC – Roman Republican Coinage

9. Popis antičkih izvora

Cassius Dio

Cicero, De Officiis

Ovid, Tristia

Pliny (the Elder), *Naturalis historia*

Plutarch, Vitae Parallelae Caesar

Plutarch, Vitae Parallelae Romulus

Suetonius, Divus Iulius

Quintilian, Institutio Oratoria

Valerius Maximus

Xenophon, Cyropaedia

10. Popis literature

Alföldi, 1934. - A. Alföldi (Insignien und Tracht der Römischen Kaiser. *Mitteilungen des deutschen archaeologischen Instituts. Rom. Abt.* 50, 1934.).

Bonfante Warren, 1970.- Larissa Bonfante Warren, Roman Triumphs and Etruscan Kings: The Changing Face of the Triumph, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 60, 1970, 49-66, 57.

Cambi, 2011. - N. Cambi, "Rimski vojni tropeji u Dalmaciji", *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu* 17, 2011: 125-150.

Degrassi, 1954. - A. Degrassi, *Fasti Capitolini*, 1954.

Deubner, 1934. - L. Deubner, Die Tracht des römischen Triumphators. *Hermes*, 69, 1934.

- Edmondson, 2008. - J. C. Edmondson, A. Keith, *Roman Dress and the Fabrics of Roman Culture*, London, 2008.
- Fowler, 1916. - W. Warde Fowler, Iuppiter and the triumphator. *Class. Rev* 30, 1916.
- Gambash, 2015. - G. Gambash, *Rome and Provincial Resistance*, New York, 2015.
- Grgurić, 2016. - Ž. Grgurić: *Prikazi žena na etruščanskim urnama i sarkofazima*. Magistarski rad, 2016.
- Hjort Lange, Juliaan Vervaet, 2014. - C. Hjort Lange, F. Juliaan Vervaet, *The Roman Republican Triumph Beyond the Spectacle*, Rim, 2014.
- Hjort Lange, 2016. - C. Hjort Lange, *Triumphs in the Age of Civil War*, London, 2016.
- Hosu, 1937. – S. Hosu: Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest rimskih careva*. Preveo: S. Hosu 1937.
- Koch, 1937. - C. Koch, *Der römische Iuppiter*, Frankfurter Studien zur Religion und Kultur der Antike, 14, Frankfurt, 1937.
- Lunsford, 2004. - A. D. Lunsford, *Romans on parade: Representations of Romannes in the Triumph*, Ohio, 2004.
- Markowitz, 2017. - M. Markowitz, *CAPTA: The Coinage of Roman Imperial Conquest*, 2017.
- Matyszak, 2009. - P. Matyszak, *Legionary, The Roman soldier's manual*, London, 2009.
- Midford, Evans, 2017. - S. Midford, R. Evans, *Caesar's Triumphus over Gaul and Rome*, Melbourne, 2017.
- Milanović, 2006. - Marko Tulije Ciceron: *O dužnostima*. Prijevod: Zvonimir Milanović, 2006.
- Payne, 1963. - R. Payne, *The roman triumph*, London, 1963.
- Reid, 1916. - J. S. Reid, Roman Ideas of Deity. *J. R. S.* 6, 1916.
- Versnel, 1970. - H. S. Versnel, *Triumphus. An Inquiry into the Origin, Development and Meaning of the Roman Triumph*, Leiden, 1970.
- Wilamowitz-Moellendorff, 1959. - U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Der Glaube der Hellenen*, Darmstadt, 1959.
- Wissowa at all, 1939. - G. Wissowa at all., *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, 1939.
- Smith, 1875. - W. Smith, D.C.L., LL.D., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London, 1875.
- Stevenson, 1889. - S. W. Stevenson, *A dictionary of Roman coins*, London, 1889.

Strong, 1915. - S. Arthur Strong , *Apotheosis and After life*, London, 1915.

11. Elektronički izvori

<http://numismatics.org/crro/>

<http://numismatics.org/ocre/>

12. Sadržaj

Tema ovog rada je porijeklo i ceremonija rimskog trijumfa čiji prikaz nalazimo i na novcu. Rimski trijumf bio je jedan od najznačajnijih slavlja u rimskom svijetu. Ovim događajem trijumfator je ušao u slavnu rimsku povijest. Ovaj događaj u rimskom svijetu bio je usko povezan s bogom Jupiterom. Jupiter je bio zaštitnik grada Rima, vojnici i zapovjednici vojske, prije rata, najčešće su se obraćali Jupiteru te tražili njegovu naklonost u bitkama. U svrhu zahvale Jupiteru, na dan slavlja, trijumfator nosi Jupiterovu atributu. Obučen je u ljubičastu togu, u ruci drži žezlo koje završava u obliku orla, lice mu je obojeno crvenom bojom te nosi lovorov vijenac. Trijumfator je na taj dan paradirao gradom Rimom u kvadrizi koja se najčešće pojavljuje na reversu novca koji su trijumfatori dali kovati.

KLJUČNE RIJEČI: rimski trijumf, trijumfator, kvadriga, rimski novac

13. Abstract

The theme of this paper is the origin and ceremony of the Roman triumph which display we also found on roman coins. The Roman triumph was one of the most important celebrations in the Roman world. With these event, the triumphator entered in the famous Roman history. This event in the Roman world was closely related to god Jupiter. Jupiter was the patron of the city of Rome, soldiers and commanders of the army, before going to the war, prayed to the Jupiter for victory. In order to thank Jupiter, on the day of celebration, the triumphator carries Jupiter's attributes. He is dressed in a purple toga, holding a snout that ends with eagle, his face was painted in red and he was wearing a laurel wreath on head. On this day, the triumphator paradigmed through the city of Rome in the quadriga. Quadriga is the most often representation on roman coins that are related with roman triumph.

KEY WORDS: Roman triumph, triumphator, quadriga, Roman coins